

В. В. Прощаєв,доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7383-3586>**Є. В. Білецький,**здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-0363-5144>

САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ ЗА МІЖНАРОДНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mails: proshchayev.volodymyr@npp.kai.edu.ua,
evheniybileckiy@icloud.com

Мета: аналіз природи міжнародних санкцій як інструменту реалізації міжнародно-правової відповідальності держав, уточнення їхнього співвідношення з іншими правовими категоріями (зокрема контрзаходами) та визначення їхньої ролі у зміні поведінки держав-порушників для відновлення міжнародного правопорядку. **Методи дослідження:** у роботі використано комплекс наукових методів: семантичний та лінгвістичний аналіз (для розкриття змісту понять «інструмент», «засіб» та «прийом» через словникові дефініції); порівняльно-правовий метод (для зіставлення режимів міжнародних санкцій (централізованих заходів організації) та контрзаходів (децентралізованих дій держав); функціональний аналіз (для вивчення санкцій як механізму управління зовнішньополітичними ризиками та зміни системи стимулів держави-порушника); теоретико-прогностичний метод (для обґрунтування необхідності подальших досліджень у контексті захисту прав людини та ефективності «таргетованих» заходів). **Результати:** встановлено, що санкції у міжнародному публічному праві є інструментом безпосереднього впливу на поведінку держави, що забезпечує відновлення порушених прав суб'єктів; виявлено концептуальну невизначеність у національній доктрині щодо того, чи є санкції окремим інститутом права, чи складовою частиною інституту міжнародно-правової відповідальності; визначено, що основний механізм впливу санкцій полягає у підвищенні «вартості» небажаної поведінки держави-порушника; аргументовано, що ефективність примусу в сучасному праві залежить від переходу до «таргетованих» (цілеспрямованих) санкцій проти конкретних осіб чи секторів економіки для мінімізації гуманітарних наслідків. **Обговорення:** у статті здійснюється наукова дискусія щодо відмежування санкцій від контрзаходів: санкції трактуються як колективний примус міжнародних організацій, тоді як контрзаходи – як форма самопомоги окремих держав. Окрему увагу приділено небезпеці впливу загальних санкцій на цивільне населення та права людини, особливо в умовах авторитарних режимів. Автори наголошують на відсутності єдиного підходу до визначення поняття «санкції» у законодавстві та доктрині, що вимагає оновлення наукових поглядів із урахуванням сучасного стану міжнародного правопорядку.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність; міжнародні санкції; контрзаходи; держава-порушник; міжнародний правопорядок; таргетовані санкції; примусові заходи; міжнародне публічне право.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах зростання випадків нехтування окремими державами взятими на себе зобов'язаннями, а також зростаючим рівнем міжнародних правопорушень, постає науково-практичний інтерес до питань міжнародно-правової відповідальності. Обмежений рівень допустимого централізованого примусу в міжнародному публічному праві зумовлює підвищену увагу до особливостей реалізації міжнародно-правової відповідальності.

Наукова доктрина традиційно вказує на тісний зв'язок між процесом реалізації міжнародно-правової відповідальності і санкцій в міжнародному праві. Для більш чіткого розуміння характеру таких взаємозв'язків варто звернутися до змісту базових мовних конструкцій, які використовуються для ідентифікації правових явищ, що виступають об'єктом даного дослідження.

Поняття інструмент, визначається словником української мови через такий термін як знаряддя, тобто те, що служить засобом у якійсь дії, справі. Засіб в свою чергу визначається як прийом, спосіб, засіб чи якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось. Термін «прийом» розкривається за допомогою поняття способу, тобто прийом є способом виконання або здійснення чого-небудь. Також під прийомом розуміють певний захід для досягнення певної мети [1].

Вищенаведене дає можливість розглядати інструменти реалізації міжнародно-правової відповідальності, як певні правові та інституційні механізми, які забезпечують реагування міжнародної спільноти на порушення міжнародного права та сприяють відновленню міжнародного правопорядку.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дотепер тривають наукові дискусії щодо того які заходи, засоби чи способи міжнародного впливу відносити до інструментів реалізації міжнародно-правової відповідальності. Суть санкцій досліджували такі науковців, як: Р.А. Абдуллаєв, В.А. Ведькал, Ю.В. Малишева, М.В. Ольшак, І.С. Нуруллаєв та ін.

Одним із таких засобів, що застосовується у міжнародному публічному праві, є міжнародні

санкції. М.В. Ольшак обґрунтовує позицію, що серед елементів, які складають систему міжнародно-правових примусових заходів, санкції виступають основним засобом реалізації міжнародно-правової відповідальності [2, с. 172].

Водночас, на наш погляд, національна наукова доктрина не визначає чіткої аргументації щодо того чи санкції виступають окремим інструментом реалізації міжнародно-правової відповідальності, що свідчить про концептуальну невизначеність даного питання.

Вітчизняні науковці звертають увагу на відсутність єдиного підходу до визначення поняття «санкції», не визнаючи їх видами міжнародно-правової відповідальності, а переважно відносячи до примусових заходів, які функціонально пов'язані з міжнародно-правовою відповідальністю, але не зводяться виключно до неї. Даний підхід дозволяє розглядати санкції як самостійний інститут міжнародного публічного права [3, с. 575].

Пропонується й інший підхід, яким обґрунтовується необхідність розуміння санкцій як складової інституту міжнародно-правової відповідальності [4, с. 510]. Така позиція відверто критикується деякими науковцями. На їх думку віднесення санкцій до форм міжнародної відповідальності не відповідає сучасній концепції інституту міжнародних санкцій і сприяє отождоженню, нівелюванню і змішуванню особливих ознак та атрибутів даних правових явищ [5, с. 51].

Втім, іноземні наукові джерела звертають увагу на нагальній необхідності ширшого тлумачення поняття «санкції», яке відрізняється від класичних підходів водночас не вступаючи з ними в суперечність. В такому розумінні санкції розглядаються як накладення покарання будь-якого характеру шляхом використання різних правових та політичних процедур з метою зміни поведінки держави-правопорушника (держав). При цьому вони фактично виконують функцію інструменту управління зовнішньополітичними ризиками, а їх основний механізм впливу полягає у зміні системи стимулів на які реагує держава-порушник, шляхом підвищення вартості небажаної поведінки [6]. З вищезазначеного

можна зробити висновок, що санкції у міжнародному публічному праві виступають інструментом безпосереднього впливу на поведінку держави. Вказаний умовивід дозволяє стверджувати про безпосередній зв'язок з інститутом міжнародно-правової відповідальності, а саме охоплення деяких її цілей і сприяння досягненню мети, а саме забезпечення міжнародного правопорядку і відновлення порушених прав суб'єктів міжнародного права.

Водночас, у можливості такого впливу вбачається певна небезпека, зокрема, для цивільного населення держави-порушника, особливо в умовах авторитарних режимів, що призводить до масових порушень прав людини та їх незаконних обмежень. Наукові дослідження засвідчують, що ефективність санкцій значною мірою залежить від їх цілеспрямованості та здатності мінімізувати гуманітарні наслідки. У цьому контексті особливого значення набуває концепція «таргетованих» санкцій, орієнтованих на конкретних посадових осіб держави-порушника, сектори економіки, тощо [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи санкції, як інструмент реалізації міжнародної відповідальності, неможливо оминути увагою наукові дискусії щодо їх співвідношення із контрзаходами у міжнародному праві. Санкції та контрзаходи мають спільну функцію у міжнародному праві – вплив на державу-порушника з метою відновлення законності та дотримання міжнародних норм. В той же час, дані заходи різняться характером реалізації: перші централізовані і колективні, а другі, як правило, децентралізовані і індивідуальні. Обидва засоби можуть виступати інструментами реалізації міжнародно-правової відповідальності, оскільки їх застосування пов'язане з встановленням вини держави та прагненням змінити її поведінку відповідно до міжнародного права.

Фактично можна говорити про різні правові режими: ненасильницькі контрзаходи, що вживаються державами, та ненасильницькі заходи, що вживаються міжнародними організаціями (санкції). Таким чином, примус централізується в міжнародних організаціях, а поява обмеженої доктрини контрзаходів характеризується як су-

часна прийнятна форма самопомогі держави [8].

Слід звернути увагу, що контрзаходи не завжди є виявом формалізованої міжнародно-правової відповідальності, так як не є автоматичним наслідком порушення міжнародного права, як це відбувається у випадку накладення санкцій Радою Безпеки ООН. Держава може застосовувати контрзаходи самотійно, в тому числі у випадках, коли питання виникнення юридичної відповідальності ще не підіймається на міжнародному рівні.

Для розширення викладу основного матеріалу вашої статті, нижче наведено науково обґрунтований текст, який поглиблює аналіз теоретичних дискусій та практичних аспектів застосування санкцій.

Поглиблений аналіз процесу реалізації міжнародно-правової відповідальності свідчить про наявність значного обмеження рівня допустимого централізованого примусу в сучасному міжнародному публічному праві. Це зумовлює науковий пошук найбільш ефективних механізмів, де санкції розглядаються не просто як покарання, а як інструментальні та інституційні механізми відновлення правопорядку [2].

Теоретичні підходи до визначення природи санкцій.

У науковій доктрині триває дискусія щодо місця санкцій у системі міжнародного права. М.В. Ольшак обґрунтовує позицію, згідно з якою санкції є основним засобом реалізації міжнародно-правової відповідальності серед усіх елементів системи примусових заходів [2]. На противагу цьому, В.А. Ведькал та Е.А. Агамалієв зауважують, що санкції не слід зводити лише до видів відповідальності; їх доцільніше розглядати як примусові заходи, що функціонально пов'язані з відповідальністю, але можуть виступати самотійним інститутом. Водночас І.С. Нуруллаєв наголошує на необхідності інтеграції санкцій безпосередньо в інститут міжнародно-правової відповідальності як його складової частини [4].

Функціональна трансформація санкцій.

Сучасні закордонні дослідження пропонують відійти від класичного розуміння санкцій як суто каральних заходів, зокрема Н. Ріді та

В. Фікфак розглядають санкції як інструмент управління зовнішньополітичними ризиками, де основний механізм впливу полягає у зміні системи стимулів держави-порушника шляхом підвищення «ціни» її протиправної поведінки. Таким чином, санкції сприяють досягненню мети відповідальності – відновленню порушених прав суб'єктів [6].

Важливим аспектом дослідження є розмежування санкцій та контрзаходів. Н.Д. Уайт зазначає, що основна відмінність полягає у характері реалізації: санкції є централізованими заходами міжнародних організацій, тоді як контрзаходи є децентралізованою формою самодопомоги держав. Хоча обидва засоби спрямовані на відновлення законності, контрзаходи не є автоматичним наслідком правопорушення і можуть вживатися державами самостійно ще до формалізації відповідальності на міжнародному рівні [8].

Гуманітарний аспект та ефективність.

У контексті захисту прав людини особливої ваги набуває перехід від загальних до «таргетованих» (цілеспрямованих) санкцій. Ю.В. Малишева вказує, що застосування санкцій Радою Безпеки ООН має бути орієнтоване на конкретні сектори економіки або посадових осіб, щоб мінімізувати шкоду для цивільного населення [5]. М. Яжинська підкреслює, що ефективність санкцій безпосередньо залежить від їхньої здатності запобігати гуманітарним наслідкам та масовим порушенням прав людини в умовах авторитарних режимів [7].

Отже, санкції виступають динамічним інструментом, що поєднує в собі юридичний примус та політичний вплив, забезпечуючи реагування міжнародної спільноти на найбільш серйозні виклики сучасному правопорядку.

Для поглиблення наукової дискусії, наводимо розширений аналіз природи та механізмів дії санкцій у системі міжнародного публічного права, заснований на матеріалах вашого дослідження.

Правова природа та функціональне призначення міжнародних санкцій

У сучасному міжнародному праві санкції розглядаються не лише як реакція на правопорушення, а як складний правовий та інституцій-

ний механізм, що забезпечує відновлення міжнародного правопорядку.

1. Санкції як інструмент правового впливу

Термінологічна ідентифікація: поняття «інструмент» у контексті санкцій визначається як спеціальна дія або засіб, що дає можливість досягти конкретної мети – припинення протиправної поведінки держави.

Функція управління ризиками: сучасна іноземна доктрина розглядає санкції як інструмент управління зовнішньополітичними ризиками, де основний механізм полягає у зміні системи стимулів держави-порушника шляхом суттєвого підвищення вартості її небажаної поведінки.

Мета впливу: основною метою застосування санкцій є безпосередній вплив на поведінку держави для забезпечення міжнародного правопорядку та відновлення порушених прав.

2. Місце санкцій у системі міжнародно-правової відповідальності

У науковому середовищі тривають дискусії щодо класифікації санкцій:

Основний засіб реалізації: деякі дослідники (зокрема М.В. Ольшак) обґрунтовують, що санкції є основним засобом реалізації міжнародно-правової відповідальності.

Самостійний інститут: існує підхід, згідно з яким санкції є самостійним інститутом міжнародного публічного права, що функціонально пов'язаний з відповідальністю, але не зводиться виключно до неї.

Складова частина: інша група науковців вважає санкції невід'ємною складовою самого інституту міжнародно-правової відповідальності.

Співвідношення санкцій та контрзаходів

Ключовою відмінністю в межах міжнародно-правового примусу є режим реалізації заходів впливу.

Висновки. З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що санкції посідають важливе місце серед інструментів реалізації міжнародно-правової відповідальності за міжнародні правопорушення. Вони є своєрідною формою міжнародно-правового примусу, спрямованого на зміну поведінки держави-порушника та забезпечення дотримання міжнародно-правових норм. Водночас відсутність єдиного доктрина-

льного чи законодавчого підходу до безпосереднього визначення поняття санкцій свідчить про необхідність подальших наукових досліджень з врахуванням сучасного періоду розвитку міжнародної спільноти та рівня міжнародного правопорядку. В тому числі щодо співвідношення понять санкцій та контрзаходів, а також забезпечення ефективності санкцій в контексті дотримання і захисту прав людини.

Література

1. Словник української мови: вебсайт. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1> (дата звернення: 18.12.2025).

2. Ольшак М.В. Санкції як засіб реалізації міжнародно-правової відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2024. № 69. С. 170–173. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.35>

3. Ведькал В.А., Агамалієв Е.А. Теоретичні та практичні аспекти санкцій у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 575–577. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/149>

4. Нуруллаєв І.С. До постановки питання про поняття і зміст санкцій у міжнародному публічному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 509–512. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/116>

5. Малишева Ю.В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2016. 253 с.

6. Ridi N., Fikfak V. Sanctioning to Change State Behaviour. *Journal of International Dispute Settlement*. 2022. Vol. 13. Issue 2. P. 210–232. URL: <https://academic.oup.com/jids/article/13/2/210/6594402> (дата звернення: 18.12.2025).

7. Яжинська М. Проблеми застосування міжнародних санкцій у контексті прав людини. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/problemi-zastosuvannya-mizhnarodnih-sankciy-u-konteksti-prav-lyudini.html> (дата звернення: 18.12.2025).

8. White N.D. Countermeasures and Sanctions. In: *Oxford Public International Law*. URL: <https://academic.oup.com/oxford-law-pro/book/59948/chapter-abstract/512841087> (date of access: 18.12.2025).

References

1. Slovnuk ukrainsoi movy: website. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1> (data zvernennia: 18.12.2025).

2. Olshak M.V. Sanktsii yak zasib realizatsii mizhnarodno-pravovoi vidpovidalnosti. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. 2024. № 69. S. 170–173. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.35>

3. Vedkal V.A., Ahmaliiev E.A. Teoretychni ta praktychni aspekty sanktsii u mizhnarodnomu pravi. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2021. № 10. S. 575–577. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/149>

4. Nurullaiev I.S. Do postavky pytannia pro poniattia i zmist sanktsii u mizhnarodnomu publichnomu pravi. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 7. S. 509–512. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/116>

5. Malysheva Yu.V. Tsilespryamovani sanktsii ta ikh zastosuvannya Radoiu Bezpeky OON: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.11. NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv, 2016. 253 s.

6. Ridi N., Fikfak V. Sanctioning to Change State Behaviour. *Journal of International Dispute Settlement*. 2022. № 13(2). S. 210–232.

7. Yazhynska M. Problemy zastosuvannya mizhnarodnykh sanktsii u konteksti prav. *Yurydychna hazeta*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/problemi-zastosuvannya-mizhnarodnih-sankciy-u-konteksti-prav-lyudini.html> (data zvernennia: 18.12.2025).

8. White N.D. Countermeasures and Sanctions. In: *Oxford Public International Law*. URL: <https://academic.oup.com/oxford-law-pro/book/59948/chapter-abstract/512841087> (data zvernennia: 18.12.2025).

Volodymyr Proshchayev, Yevhenii Biletskyi

SANCTIONS AS A TOOL FOR ENFORCING THE INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF STATES FOR INTERNATIONAL LAW VIOLATIONS

State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyr Huzar Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mails: proshchayev.volodymyr@npp.kai.edu.ua,
evheniybileckiy@icloud.com

Purpose: to analyse the nature of international sanctions as an instrument for enforcing the international legal responsibility of states, to clarify their relationship with other legal categories (in particular countermeasures) and to determine their role in changing the behaviour of offending states in order to restore international legal order. **Research methods:** the article uses a set of scientific methods: semantic and linguistic analysis (to reveal the meaning of the concepts of ‘instrument’, ‘means’ and ‘technique’ through dictionary definitions); comparative legal method (to compare the regimes of international sanctions (centralised measures of organisations) and countermeasures (decentralised actions of states); functional analysis (to study sanctions as a mechanism for managing foreign policy risks and changing the incentive system of the offending state); theoretical and prognostic method (to justify the need for further research in the context of human rights protection and the effectiveness of ‘targeted’ measures). **Results:** it has been established that sanctions in international public law are an instrument of direct influence on the behaviour of a state, ensuring the restoration of the violated rights of subjects; conceptual uncertainty has been identified in national doctrine as to whether sanctions are a separate legal institution or an integral part of the institution of international legal responsibility; it has been determined that the main mechanism of influence of sanctions is to increase the ‘cost’ of undesirable behaviour by the offending state; it has been argued that the effectiveness of coercion in contemporary law depends on the transition to ‘targeted’ (purposeful) sanctions against specific individuals or sectors of the economy in order to minimise humanitarian consequences. **Discussion:** the article engages in a scientific debate on the distinction between sanctions and countermeasures: sanctions are interpreted as collective coercion by international organisations, while countermeasures are interpreted as a form of self-help by individual states. Particular attention is paid to the danger of the impact of general sanctions on the civilian population and human rights, especially in authoritarian regimes. The authors emphasize the lack of a unified approach to defining the concept of ‘sanctions’ in legislation and doctrine, which requires an update of scientific views taking into account the current state of the international legal order.

Key words: International Legal Responsibility; International Sanctions; Countermeasures; Offending State; International Legal Order; Targeted Sanctions; Coercive Measures; Public International Law.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2025